

УДК: 371.133:785

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕСТЕТИЧНОГО САМОВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

О. Б. Дрепіна

У роботі окреслено педагогічні умови естетичного самовиховання студентів педагогічних університетів, забезпечувані посиленням естетичної спрямованості навчально-виховного процесу та спрямуванням самовиховної роботи студентів на формування естетичної свідомості, самосвідомості й естетичного ставлення студентів, на динамічне зростання й удосконалення виконавської майстерності шляхом залучення їх до процесу колективної музично-виконавської діяльності та виконання перспективної програми естетичного самовиховання.

Ключові слова: педагогічні умови, естетичне самовиховання студентів, перспективна програма естетичного самовиховання, колективна музично-виконавська діяльність.

На етапі інтеграції вітчизняної системи вищої освіти в європейський та світовий освітній простір проблема естетичного виховання й самовиховання студентів як необхідного складника професійної підготовки майбутніх педагогів у вищій школі набуває особливого сенсу та стає одним із найважливіших завдань, на чому наголошено й у нормативних документах – Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 - 2021 роки, концепціях національного, естетичного виховання студентської молоді.

Проблеми визначення змісту, форм, методів, принципів створення системи естетичного самовиховання висвітлено в наукових працях Ю. Борева, О. Бурова, І. Гончарова, М. Киященка, Б. Лихачова, В. Шестакова. Різні аспекти естетичного виховання й самовиховання майбутніх педагогів стали предметом дослідження сучасних науковців (М. Абдугулов, О. Глузман, В. Дряпіка, К. Завалко, О. Командишко, О. Кучерявий, Я. Сопіна, І. Сташевська, С. Федоріщева, І. Федь, В. Швирка, Г. Шевченко та ін.). Автори дисертаційних робіт останніх років (Г. Дегтяр, А. Калініченко, В. Луценко, І. Мусаєва, А. Поляков, І. Серета, І. Шайдур, Т. Шестакова, І. Шиманович) наголошують на важливості естетичного складника в процесі професійної підготовки майбутніх учителів.

Актуальність цієї проблеми полягає в необхідності переосмислення естетичного складника вищої освіти й використання різноманітних засобів впливу, серед яких засоби мистецтва, зокрема музично-виконавського мистецтва, які можуть суттєво збагатити форми й методи професійної підготовки студентів мистецьких спеціальностей педагогічних університетів.

Необхідність вирішення завдань естетичного самовиховання зумовлює розвиток у студента як майбутнього вчителя таких особистісно-естетичних якостей, як професійно-естетична ерудованість і компетентність, сформована естетична свідомість і самосвідомість, сформоване естетичне ставлення, прагнення до художнього спілкування в практичній художній діяльності, прийняття й підтримка творчого колективізму як засобу власної інтеграції, ідентифікації; готовність і спроможність передавати власний естетично-самовиховний досвід у майбутній професійно-педагогічній діяльності.

Мета статті – окреслити педагогічні умови естетичного самовиховання студентів педагогічних університетів у навчально-виховному процесі їх професійної підготовки.

Процес формування цих якостей потребує визначення й використання на практиці найбільш ефективних форм і методів його організації естетичного самовиховання студентів, упровадження в навчально-виховний процес університету цілого ряду педагогічних умов:

- створення естетично насиченого культурно-освітнього середовища в університеті для формування естетичної свідомості й самосвідомості студентів;

- спонукання учасників виховного процесу до перетворення естетичних цінностей в особистісний смисл;

- формування в студентів естетичного світовідношення в процесі реалізації перспективної програми естетичного самовиховання;

- спрямування самовиховної роботи студентів на естетичне самозбагачення й удосконалення виконавської майстерності шляхом залучення їх до процесу естетичної діяльності – зокрема колективної музично-виконавської.

Окреслені педагогічні умови підвищення ефективності й результативності естетичного самовиховання студентів взаємопов'язані між собою та діють комплексно, взаємодоповнюючи одна одну. Разом з тим, під час упровадження тієї чи іншої запропонованої нами педагогічної

умови доміантним стає формування одного з основних структурних компонентів естетичного самовиховання.

Розроблені нами педагогічні умови містять різні форми й методи естетичного самовиховання, пов'язані, зокрема, з формами колективної музично-виконавської діяльності, впроваджуваними у навчально-виховну роботу та спрямованими на постійну активізацію естетично-виховного й естетично-самовиховного процесу студентів педагогічних університетів як майбутніх педагогів-професіоналів.

Перша педагогічна умова пов'язана зі створенням естетично насиченого культурно-освітнього середовища в університеті для формування естетичної свідомості й самосвідомості студентів. Наповнення культурно-освітнього середовища університету естетичним змістом значно розширює можливості кожного учасника навчально-виховного процесу в напрямку особистісного, професійного, естетично-культурного саморозвитку. Питанням створення особливого естетично-творчого середовища та організації процесу естетичного виховання в навчальному закладі присвячено роботи Т. Зюзіної, Л. Левчук, Г. Падалки, Л. Печко, О. Рудницької, Р. Тельчарової, І. Федя, В. Шадрикова, Г. Шевченко.

Створюючи під час навчання або позанавчальних занять естетико-педагогічні ситуації, педагог отримує можливість допомогти в перегляді й можливому поглибленні ставлення кожного студента до власного естетичного досвіду, у розвитку позитивного відчуття причетності до спільної художньо-естетичної діяльності, у посиленні спрямованості особистості на подальше освоєння культурно-естетичних, мистецьких цінностей і зростання рівня його естетичної зрілості. Під час викладання навчальних дисциплін професійно орієнтованого циклу або проведення виховних сценічно-концертних заходів педагог має налаштовувати студента на сприйняття естетично ціннісних об'єктів, на бачення прекрасного у світі, мистецтві, людських стосунках, у собі, сприяючи включенню його в процес самоспостереження, самопізнання, самовивчення, самоаналізу з формування власної естетичної самосвідомості, ціннісних та естетично-смакових орієнтацій.

На думку М. Бахтіна, при всій цінності зразків класичного мистецтва розвиток загальнокультурної, загальноестетичної свідомості й самосвідомості людини обов'язково має бути звернений до ціннісних моделей світу в різних формах культури, особливо народної, національної, що забезпечуватиме становлення повноцінних світоглядних, культурних

орієнтацій студентів як майбутніх суб'єктів соціокультурної діяльності [1]. В умовах сьогоденної толерантності, диверсифікації, штучного поєднання «сучасного» мистецтва з «минулим» необхідно прилучати студентів до істинного, справжнього ціннісно-культурного багатства. Тому до репертуару кожного студента та студентських музично-виконавських колективів мають бути включені найкращі твори всесвітньо відомих авторів, прилучення до яких сприятиме формуванню професійно-естетичної потреби в якнайглибшому сприйнятті, осягненні й відтворенні краси музично-образного світу.

Серед традиційних форм роботи зі студентами можуть бути використані навчальні лекції й позанавчальні «круглі столи», факультативні заняття, науково-дослідна робота студентів, написання рефератів, наукових статей, доповідей тощо. Серед форм роботи з учасниками музично-виконавського колективу ефективними будуть: спонукання й допомога в народженому бажанні здійснити глибоке інтелектуально-емоційне проникнення в змістовно-образний світ твору мистецтва на кожному етапі процесу колективної музично-виконавської діяльності шляхом самостійного й колективного ознайомлення з твором (прочитання нотного та літературного тексту, прослуховування та перегляд твору в живому виконанні або в аудіо- чи відеозапису), накопичення колективної й особистої «Творчої скарбнички»; написання й публічний захист-обговорення відомих виконавських інтерпретацій твору та його власного естетико-педагогічного письмового аналізу («Особистий варіант прочитання твору») під час групових семінарських, репетиційних або індивідуально-консультаційних діалогів з педагогом.

Друга педагогічна умова, яка передбачає перетворення естетичних цінностей в особистісний смисл для майбутнього вчителя, базується на розвитку естетичної самосвідомості. Це відбувається на основі зростання естетичної свідомості особистості, яке стимулюється її почуттєвими враженнями, переживаннями. Естетичні почуття й естетичний смак свідчать про розвиненість почуттєво-емоційного відображення як основи естетичної свідомості, естетичного ставлення особистості. Естетичний смак визначає здатність як до чуттєвої оцінки, так і до естетично усвідомленого сенсорно-гармонійного аналізу об'єкта та є інструментом естетичної оцінки, засобом утворення естетичного судження. Естетична оцінка, естетичне судження й власне естетичне ставлення характеризують зв'язок інтелектуальної та чуттєво-емоційної сфер особистості. Це

продукт особистісної властивості, процес і результат відображення, співвиміру, диференціації й інтеграції образів естетичних явищ, а також осмисленої аргументації цієї класифікації [2, с. 215].

Естетичні потреби й мотиви, що виникають у процесі естетичної колективної музично-виконавської діяльності, сприяють формуванню в студентів здатності до рефлексії – виробленню уявлень про власне «Я», про власні дії, поведінку, переваги, смаки, ідеали; приводять до вироблення естетичних ідеалів, суджень, поглядів. Студент вчиться сприймати себе як реципієнта (глядача, слухача або читача) та усвідомлювати себе як активного суб'єкта (художника, поета, музиканта-виконавця, танцюриста) на основі тісного взаємозв'язку різних аспектів естетичної самосвідомості: усвідомлення естетичного досвіду, емпатійно-естетичних переживань, оцінок. Поступово особистість осмислює власні захоплення, пристрасті, смаки стосовно сфери музичного виконавства, мистецтва й культури. Естетична самосвідомість особистості, яка діє естетично, пробуджується, самовизначається й досягає вищого рівня в процесі художньо-естетичної творчості, особливо в процесі послідовного, глибокого засвоєння нею естетичного змісту музичних культурно-мистецьких цінностей, зокрема тих музичних творів, які обрано для спільного виконання (тлумачення, інтерпретування) в процесі колективної музично-виконавської діяльності.

Звернення до колективних форм музично-виконавської діяльності в плані перетворення естетичних цінностей в особистісний смисл зумовлено тим, що набуття кожним студентом-учасником музично-виконавського колективу досвіду спільної естетичної діяльності сприяє інтеріоризації колективних дій і стосунків, переведенню їх у внутрішній план, наповненню особистісним смислом (з наступною екстеріоризацією – «перекладом» внутрішніх структур, що склалися на основі інтеріоризації зовнішньої соціальної діяльності людини, на «зовнішню» мову. Водночас діє механізм індивідуалізації, у процесі якого студент отримує можливість і здатність бути не лише об'єктом, але й суб'єктом колективних впливів, спроможним здійснювати перетворення в мотиваційно-ціннісній сфері інших учасників колективу.

Третя педагогічна умова пов'язана з формуванням у студентів естетичного світовідношення як способу емоційно-чуттєвого переживання явищ дійсності, як основи багатоаспектного естетично-ціннісного ставлення студентів до прекрасного у світі, мистецтві, людських

стосунках, у собі, що потребує звернення до естетично-мистецької сфери, як особистісно-інтегративної професійно-педагогічної якості [3; 4]. Поняття естетичного світовідношення в естетично-виховному процесі набуває статусу елемента світоглядної свідомості, коли естетична свідомість, спираючись на образну сферу людської психіки, піднімається на рівень творчості й співтворчості.

Ця педагогічна умова передбачає організацію естетичного самовиховання шляхом включення студента у виконання спеціально розробленої перспективної програми, загальний програмний зміст якої складений нами як орієнтир для конкретизації кожним студентом власної програми естетичного самовиховання. В основу упровадження перспективної програми естетичного самовиховання студентів покладено принцип випереджального відображення у свідомості людини дій і вчинків, які вона збирається здійснити, визначення рис і якостей, які вона передбачає виробити в себе. Згідно з цим принципом таке відображення у свідомості («уявна програма») спонукає особистість до практичних дій з її реалізації, створює стимули до прояву вольових зусиль [5, с. 18]. Здійснення програми естетичного самовиховання в процесі естетичної діяльності вимагає від її виконавця переведення споглядальності естетичного ставлення в активно-діяльнісний спосіб естетичної дії, що виявляється в реакціях у відповідь особистості на емоційну оцінку, переживання предмета діяльності. Почуття співпереживання, насолоди викликає у відповідь дію, вчинок, думку, що й робить майбутнього вчителя суб'єктом естетичної діяльності, суб'єктом власного особистісно-професійного естетичного самовиховання.

Реалізація програми відбувається поетапно: усвідомлення необхідності естетичного самовиховання; самопізнання та самооцінка власного естетичного самовиховання й дій щодо підвищення його рівня; цілепокладання, планування та організація процесу естетичного самовиховання; самостимулювання й реалізація намічених планів (самоздійснення); самоконтроль, саморегуляція й самокорекція. У змісті програми подано вправи, творчі завдання, націлені на стимулювання потреби студентів в естетичному самовихованні, на мобілізацію, самоорганізацію особистості в її естетично-професійному русі, відпрацювання музично-технічних виконавських умінь і навичок, збагачення й розвиток художньо-естетичної творчості, рекомендації щодо

естетичного самовиховання студентів у процесі колективної музично-виконавської діяльності й художнього спілкування.

У процесі реалізації програми використовуються такі форми роботи, як колективні відвідування театральних концертних установ, художніх виставок, музеїв, бібліотек, читання художньої й наукової, професійно-методичної літератури, відвідування відповідних сайтів мережі Інтернет з регулярним викладенням на сайт університету «арт-блискавок», змістом яких є інформація про останні новини світового мистецтва, про естетично-професійні досягнення й перемоги студентів, перегляд і прослуховування спеціальних телевізійних і радіопрограм з наступним обговоренням під час проведення «арт-інформ-таймів» та серії диспутів під загальною назвою «Світ мистецтва в нас – ми у світі мистецтва», колективна й індивідуальна участь у фестивалях і конкурсах регіонального, загальнодержавного, міжнародного рівнів.

Упровадження четвертої педагогічної умови здійснюється шляхом включення студентів у процес колективної музично-виконавської діяльності й покладення в основу цього процесу діалогової взаємодії учасників і доцільних форм морально-естетичного виховного впливу на студентів та сприяє спрямуванню самовиховної роботи студентів на розширення діапазону естетичних і мистецько-професійних знань, на збагачення власної емоційно-почуттєвої та мотиваційно-вольової сфери, на динамічне зростання й удосконалення ними виконавської майстерності. Адже за високого ступеня збігу естетичних інтересів індивідів з їхніми рольовими функціями в структурі музично-виконавського колективу згідно з програмою його діяльності підвищувався й ступінь його впливу не лише на ефективність спільної діяльності, але й на кожного члена колективу в плані зростання його самовиховної активності, зокрема естетичної.

Колективна музично-виконавська співтворчість передбачає активне спілкування в умовах спільної діяльності, де одночасно з професійними знаннями, вміннями студент набуває навичок спеціальної взаємодії та управління групою людей, вміння як керувати, так і підпорядковуватися. Отже, процес колективної музично-виконавської діяльності виконує естетично-виховну функцію, актуалізуючи й формуючи особистісні якості, впливаючи на прискорення процесу естетичного самовиховання студентів, сприяючи засвоєнню норм професійних і соціальних дій, стосунків у колективі.

Цьому сприяє й упровадження перспективної програми естетичного самовиховання, адже виконання її завдань спонукає студентів організувати власну естетичну самовиховну, самоосвітню діяльність відповідно до вимог навчально-виховного процесу, до умов педагогічно організованого процесу художньо-естетичної професійно-педагогічної колективної музично-виконавської діяльності та до складеної на її основі особистої програми (плану) естетичного самовиховання; виховувати в собі інтереси, бажання й прагнення до участі в суспільній естетичній діяльності (зокрема шляхом власного включення в процес колективної музично-виконавської діяльності), до виконання вимог колективу й керівників-педагогів, до досягнення взаєморозуміння, взаємоповаги, взаємодопомоги (розвиток емпатії – подолання байдужості) між учасниками творчого колективу, до збереження й підвищення його професійно-естетичного рівня.

Отже, визначені умови є пов'язаними з навчальним, навчально-виховним, виховним позанавчальним процесом, а також із самостійною роботою студентів над власним естетично-професійним особистісним самозростанням, вони охоплюють основні аспекти загального естетично-виховного процесу, взаємозумовлюючи й поєднуючи їх у єдине русло. Забезпечення цих умов підвищення ефективності й результативності естетичного самовиховання студентів значною мірою залежить від якості організації педагогічного керівництва цим процесом.

Література

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – 2-е изд. – М. : Искусство, 1986. – 444 с.
2. Эстетическое сознание и процесс его формирования / сост. В. С. Магнус. – М. : Искусство, 1981. – 255 с.
3. Борев Ю. Б. Эстетика / Ю. Б. Борев. – Ростов-н/Д : Феникс, 2004. – 704 с. – (Сер. «Высшее образование»).
4. Каган М. С. Мир общения : проблема межсубъективных отношений / М. С. Каган. – М. : Политиздат, 1988. – 319 с.
5. Федоріщева С. П. Естетичні основи формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя музики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Федоріщева Світлана Павлівна. – Луганськ, 2001. – 237 с.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ЭСТЕТИЧЕСКОГО САМОВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ

О. Б. Дрепина

В работе изложены педагогические условия эстетического самовоспитания студентов педагогических университетов, обеспечиваемые усилением эстетической направленности учебно-воспитательного процесса и устремлением самовоспитательной работы студентов на формирование эстетического сознания, самосознания и эстетического отношения студентов, на динамичный рост и совершенствование исполнительского мастерства путем привлечения их к процессу коллективной музыкально-исполнительской деятельности и выполнения перспективной программы эстетического самовоспитания.

Ключевые слова: педагогические условия, эстетическое самовоспитание студентов, перспективная программа эстетического самовоспитания, коллективная музыкально-исполнительская деятельность

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF AESTHETIC SELF-EDUCATION OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES

O. B. Drepina

In this paper we describe the pedagogical conditions of aesthetic self-education of students of pedagogical university, which are provided by intensification of the aesthetic orientation of the educational process and orientation of self-education of students on formation of aesthetic consciousness, self-consciousness and aesthetic attitude of students, dynamic growth and improvement of performance skill by involving them in the process of collective musical-performance activity and performance of perspective program of aesthetic self-education.

Key words: pedagogical conditions, aesthetic self-education of students, perspective program of aesthetic self-education, collective musical-performance activity

Дрепина Ольга Борисівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри співів і диригування Інституту культури і мистецтв Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Луганськ, Україна) E-mail: drepinaolga@mail.ru

Drepina Olga Borysivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer of the Chair of Singing and Conducting of the Institute of Culture and Arts of Luhans'k Taras Shevchenko National University (Luhans'k, Ukraine) E-mail: drepinaolga@mail.ru

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент С. П. Федорішена

Reviewer – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor S.P. Fedorishena